

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

Strö salt i såren

Om en flygkrasch, kulturellt trauma och en nation sliten itu

Författare: Katarzyna Ornowska
Kandidatuppsats: SOCK04, 15 hp
Höstterminen 2019
Handledare: Håkan Silverup

Abstract

Författare: Katarzyna Ornowska

Titel: Strö salt i såren: om en flygkrasch, kulturellt trauma och en nation sliten itu

Kandidatuppsats: SOCK04, 15 hp

Handledare: Håkan Silverup

Sociologiska institutionen, höstterminen 2019

Denna uppsats ämnar att studera de politiska och kulturella konsekvenserna i Polen efter flygkraschen av Tu-154 i Smolensk 10/4-2010 där den polske presidenten Lech Kaczyński tillsammans med första damen och stora delar av den polska politiska, militära, kulturella och civila eliten omkom, utifrån teorin om kulturell trauma. Detta genomförs med en analys av diskursen kring ämnet grundad i Polens största morgontidnings, *Gazeta Wyborcza*, artiklar från datumen 10/4 och 11/4 för åren 2010-2019. Slutsatserna som dras är att det under åren 2010-2018 utvecklades en mycket intensiv trauma-process och att 10/4 inkorporerades i framför allt det polska riksdagspartiet Lag och Rättvisas politik som var ledande i diskursen kring 10/4 och vars narrativ hade störst inflytande på det polska samhällslivet samt på vilka sätt den kollektiva identiteten och det kollektiva minnet kom till uttryck under åren 2010-2019.

Nyckelord: Polen, Smolensk, Tu-154, Kaczyński, Gazeta Wyborcza, kulturellt trauma, kollektivt minne.

Innehållsförteckning

Inledning	1
April 2010	1
April och maj 1940	1
Polens relation till Ryssland	2
Polen 2019	2
Syfte och frågeställning	3
Tidigare forskning	4
Metod	7
Teori	9
Vad är ett kulturellt trauma?	9
Hur skapas ett kulturellt trauma?	11
Analys	14
Dagen efter – krutdurken 2010	14
Året efter – gnistan 2011	16
De första åren – elden 2012-2015	21
De senare åren – askan 2016-2019	24
Diskussion och slutsatser	25
Litteratur	26

Inledning

April 2010

Klockan 7:27 på morgonen den tionde april 2010 lyfte militärplanet Tu-154 från den polska flygplatsen Warszawa Okęcie med 96 personer ombord. Åtta av dessa tillhörde besättningen, resterande 88 befann sig på planet för att ta sig till Smolensk i Ryssland och där delta i högtidlighållandet av Katynmassakerns 70-årsminne. Bland de ombord fanns Polens president Lech Kaczyński, hans fru Maria Kaczyńska, den siste presidenten i Polens exilregering Ryszard Kaczorowski, flera ledare för tidiga fackföreningen Solidaritet, som på 1980-talet blev en symbol för kampen om ett självständigt Polen, däri Anna Walentynowicz en av grundarna och ikonerna för rörelsen, ekonomiskt sakkunniga däri Sławomir Skrzypek Polens centralbankschef, representanter för sejmen och senaten från alla parlamentariskt invalda partier, Polens högsta militära ledare från var och en av de fem grenarna i den polska militären samt arméstabschefen Franciszek Gągor, representanter för Katynfamiljerna, kyrkliga representanter och därtill flera kulturella personligheter. Alltså, en delegation bestående av de ledande i Polens politiska, militära, kulturella och civila elit. Klockan 8:41 kraschade planet öster om Smolensk. Ingen överlevde.

April och maj 1940

Under april och maj månad år 1940 avrättades ungefär 22 000 polska fångar på direkt order av den sovjetiska politbyrån (kommunistpartiets verkställande utskott). Fångarna bestod mest av polska officerare, poliser och fängelsepersonal. Tillfångatagningen hade ägt rum hösten 1939 efter att Molotov-Ribbentrop-pakten slöts och sovjetiska förband ockuperade de östra delarna av Polen. Ungefär 250 000 polska militärer och civila arresterades och skickades då iväg till sovjetiska läger. De flesta av soldaterna och underofficerarna släpptes vintern 1939 medan resterande koncentrerades till läger i Kozelsk, Starobilsk och Ostasjkov. I dessa läger fanns då ungefär 14 700 fångar. Fångarna i dessa tre läger fördes under april och maj 1940 till tre olika platser, Charkiv, Kalinin och Katynskogen utanför Gnezdovo där de sköts och slängdes i massgravar. Ytterligare cirka 7 300 andra polska fångar dödades samtidigt i andra sovjetiska fångelser. Många av de

mördade var välutbildade och ansågs på den tiden utgöra en väsentlig del av landets elit. Det är dessa händelser som sammantaget benämns som Katynmassakern, då gravarna i Katyn var de första som fick internationell uppmärksamhet. Längre påstod Sovjetunionen att det var tyskarna som var förövarna efter att tyska förband hittade massgravarna i Katyn 1943 och spred nyheten. Först 1990 erkände Sovjetunionens siste president Mikhail Gorbatjov att det var Sovjetunionens säkerhets- och underrättelsetjänst NKVD som låg bakom massakern (Karlsson 2011).

Polens relation till Ryssland

Spänningarna mellan Polen och Ryssland sträcker sig hundratals år tillbaka (Taras 2014, 710) och från polackernas sida minns man framför allt avsaknaden av självständighet från och med 1795 (då Preussen, Österrike och Ryssland delade Polen mellan sig) fram till 1989 (då Sovjetunionen föll), med undantaget på 21 år mellan slutet på första världskriget och början på andra världskriget.

Polska Centret för opinionsmätning (CBOS) som är en ideell icke-statlig stiftelse och en av de främsta källorna för polska medier, gav 2019 ut en sammanfattning från sina senaste undersökningar om polackernas attityd gentemot andra nationer (Omyła-Rudzka 2019). Ur den går det att utläsa att bland de svarande uppgav 28% att de kände sympati inför ryssar, 25% uppgav indifferens, 43% kände antipati och 4% svarade att de inte visste (Ibid). Motsvarande siffror 2010 var 34% för sympati, 30% för indifferens, 31% för antipati och 5% som ej visste (Wądołowska 2010). Det amerikanska Pew Research Center vidgade perspektivet på denna nedåtgående trend med en enkätstudie (2014) som istället för att mäta attityd gentemot befolkningen, studerade synen på Ryssland (positiv/negativ) i 42 länder världen över. Polackerna ledde då med hela 81% som uppgav sig ha en negativ syn, en ökning från 2010 med 35 procentenheter (Pew Research Center, 2014).

Polen 2019

Året är 2019 och det polska samhället är fyllt med antagonismer. Hypoteserna om de bakomliggande orsakerna till olika samhällsgruppers antipatier gentemot varandra är många. Är

det kommunisttiden som depraverade samhällsmoralen? Kunde det ha varit *transformationen*, den hoppfulla men kulturellt, ekonomiskt och socialt svåra och krävande omställningen till ett i grunden nytt ekonomiskt system och politiskt styrelseskick? Var det dess efterföljder, växande ekonomiska klyftor och en förstärkt stratifiering? Inträdet till EU, globaliseringen? Däri kanske inflödet av nya ideologier och världsåskådningar, liberalismen som i vissas ögon innebär ett fullbordande av mänsklig frihet, en länge väntad öppensinnighet, medan andra ser den som en demoraliserande kraft, den "västerländska nihilismen" så starkt kontrasterad mot, för Polen, en så fundamental auktoritet som den romerskt-katolska kyrkan.

De delade meningarna och striderna till vilka de utgör en grund, är ett kampfält inte endast om det levande och det som skall bli, men även om det döda och det som har varit. Åtskilliga narrativ om hjältar, skurkar och offer, historierevisionism och det kollektiva minnets metamorfoser är ständigt närvarande i den polska offentliga debatten. Landet framstår även, åtminstone medialt sett, vara under konstant attack. Utifrån, inifrån. Ockuperat av Preussen, Österrike och Ryssland och uppstyckat (det som kallas *Polens delningar*), borta från världskartan i 123 år (1795-1918). Ockuperat av Nazisttyskland och sönderbombat (1939-1945). Ockuperat av Sovjetunionen (1939-1989). Underminerat av det kommunistiska partiets polska undersåtar (1945-1989). Underminerat av nyliberala utopister (sedan 1989). Underminerat av EU:s lakejer (sedan 2004). Underminerat av konspirerande högerpopulister (sedan 2015). De tre första "attackerna" som nämndes är historiska faktum, resterande är ideologiskt vinklade narrativ, vanligt förekommande i den polska samhällsdebatten. Det är inte särskilt svårt att få en stolt medborgare, en patriot, vilket nästan nio av tio polacker benämner sig som (Głowacki, 2018), med en stark känsla av orättvisa, att få objektiv och subjektiv sanning att smälta ihop, i synnerhet på så känsliga punkter som de ovanstående. De öppna sårn är så många att de inte längre är urskiljbara. Tiden läker kanske alla sår, men Polen får hoppas att hon inte innan dess dör av tusen knivhugg.

Syfte och frågeställning

Mitt syfte med denna uppsats är att inspektera och analysera denna typ av sår i den polska kulturen. Eftersom många av dem redan har blivit utforskade och en granskning av alla är mer än ett livs

arbete, så väljer jag att fokusera på ett, ett som ännu inte hunnit bearbetas så mycket akademiskt. Den inledningsvis omnämnda flygkraschen vid Smolensk den tionde april 2010, som framöver kommer att benämnas som 10/4 med hänsyn till att inte tillskriva händelsen min egen värdering, då ämnet, i synnerhet orsakerna till händelsen, än idag är kontesterade bland den polska befolkningen.

Utifrån teorin om kulturellt trauma, söker jag, med hjälp av tidningsartiklar från 2010 fram till 2019 i Polens största morgontidning, *Gazeta Wyborcza* (GW), förstå hur det polska samhället har påverkats av denna händelse. Jag vill se ifall den gav upphov till konstruktionen av ett kulturellt trauma och på vilka sätt dess avtryck lever vidare i det polska samhällets kollektiva minne och identitet genom den mediala responsen.

Min frågeställning är således: hurdan är diskursen kring 10/4 utifrån GW, hur har det utvecklats över tid och kan konstruktionen av ett kulturellt trauma med effekter på det kollektiva minnet och identiteten observeras?

Eftersom den politiska utvecklingen efter 10/4 förblir relativt outforskad, i synnerhet med tanke på dess omfång, och då jag inte kunnat hitta någon som behandlar ämnet med samma teoretiska utgångspunkt, är min förhoppning med denna uppsats att även bidra till de forskningsfält som intresserar sig för såväl frågor kring 10/4 som för teorin om kulturellt trauma.

Tidigare forskning

Trots att det har skrivits en hel del om händelsen sedan dess inträffande, i synnerhet inom publicistiken, så har det varit svårt att hitta akademiska alster som använder sig av teorier om kulturellt trauma. De texterna jag har kunnat hitta med behandlingar av ämnet som kommer närmast min egen, har dock fortfarande agerat som inspirationskälla, satt perspektiv och varit av allmän hjälp i min analys och förtjänar därmed att redogöras för i detta avsnitt.

En av dessa, ”The Fear of 10.04 in the Light of Opinion Polls” (2014) skriven av Paweł Ścigaj behandlar exempelvis 10/4 utifrån *Terror Management Theory* (TMT) hörande till psykologin.

Hans artikel utforskar de möjliga psykologiska konsekvenser som 10/4 hade på politiska attityder (Ścigaj 2014, 63). Däri hur ett existentiellt hot och ångesten över denna ger upphov till eller stärker hanteringsmekanismer såsom konstruktionen utav en gemensam kulturell världsbild, en gemensam ideologi då människor som upplever sig själva vara under hot är mer villiga att lyda under de världsbilder de delar med varandra (Ibid.). Ścigaj argumenterar bland annat att en psykologisk buffert till rädslan som tycks ha uppstått efter 10/4, i enlighet med TMT är ökad gruppkonformism, ökad tillit till stereotypisk information, ökat inslag av fördomar, ökad nationalism, ökad aggression gentemot det främmande och det som anses hota den egna världsbilden, konsolidering av politiska åsikter samt ökat stöd för karsimatiska ledare som delar de allmänna kulturella värderingarna (Ścigaj 2014, 67). Ścigajs slutsatser är väldigt försiktiga och dessvärre ganska fattiga, då han åberopar bristande data; de slutsatser som egentligen kan dras från den data han faktiskt presenterar är polackernas tillit till politiska partiledare som han visar ökade väsentligt oberoende partitillhörighet direkt efter 10/4.

Hypotesen om konsolidering av politiska åsikter och ökat stöd för existerande röstningspreferenser bekräftas av Miranda Lupion i hennes artikel "National Memory and Divisive Narrative Building in Poland's 2010 Presidential Election" (2017). I sin artikel utforskar Lupion hur starka dikotomier av typen "vi" och "de" är i Polen och kontextualiserar deras långa historia, inte minst i relation till Polens historiska förhållande till sina grannländer (Lupion 2017, 12-13). Bland annat visar hon på hur det polska riksdagspartiet och idag regeringspartiet Lag och Rättvisa (PiS) under valkampanjen 2010 bejakade delande och förfrämligande narrativ internt, då endast PiS-stödjare förklarades som de "sanna patrioterna" samt externt, där den historiska antagonismen mellan Polen och Ryssland förstärktes då PiS gick mot det dåvarande regeringspartiet, idag oppositionen, Medborgarplattformen (PO) som under tiden för 10/4 sökte förbättra de polsk-ryska relationerna (Ibid.). Lupion hävdar vidare att mycket av det förstnämnda interna narrativet gick ut på att framställa den avlidne presidenten Lech Kaczyński som patriot och martyr vars politiska arv hans bror och PiS partiledare, Jarosław Kaczyński skulle fortsätta att bygga på (Ibid.).

Alla dessa tankar har varit i olika grad relevanta för denna uppsats, men den kanske mest givande har varit Lupions påpekande om återkomsten av romantiseringen av det politiska språket och dess medföljande tvetydighet. Hon nämner hur referenser till bland annat uppoffring, tragedi, offerskap och ära samt flitig användning av allusioner i anklagande utsagor snarare än direkta anklagelser

mot specifika personer bidrog till utvecklingen av ett starkt binärt och delande narrativ där de narrativskapande agenterna polariserar samtidigt som de skyddar sig från att ta ansvar för detsamma (Lupion 2017, 13-14). Lupion hävdar att detta i samagerande med det nationella minnet användes av konservativa politiker och höger-allierade media för att popularisera olika delande narrativ och där 10/4 fick agera som den ”blodoffergåva” det postkommunistiska Polen saknade för sin grundande myt, alltså en nationell symbol som affirmerar nationella värden. I detta fall PiS grundande myt, i synnerhet för ett av deras viktigare slogans om en ”fjärde republik” (Ibid.) Eftersom det i Polen förekommer en historisk uppdelning mellan den första republiken från mitten på 1500-talet fram till Polens delningar 1795, andra republiken i mellankrigstiden samt tredje republiken sedan 1989 är talan om en fjärde republik politiskt sett ganska långtgående och kan tolkas som en uppmaning till en helt ny eller väldigt förändrad form av social, ekonomisk och juridisk strukturering samt politiskt styre. Sett från PiS perspektiv, menar Lupion, handlar det om en uppgörelse med sitt sovjetiska förflutna (Lupion 2017, 9).

Med denna uppsats söker jag nyansera Ścigajs och Lupions slutsatser genom en teoretisk ansats som är åtskild men jämförbar med deras egna. Teorin om kulturellt trauma sätter nämligen stort fokus på historisk kontext, som en del av det kollektiva minnet och identiteten samt uppbyggandet av narrativ kring dessa, vilket påminner om Lupins forskning. Konceptet av kulturellt trauma har även en grund i psykologin och trots att det inte kan, eller enligt teoretikerna ska, likställas med det psykologiska traumat så är ändå de psykologiska konsekvenserna i en större grupp som av Ścigaj utforskas utifrån TMT, av liknande art som de sociala konsekvenserna som eftersöks utifrån kulturellt trauma. Punkterna där denna uppsats skiljer sig som mest från de ovan presenterade och där den kan tillföra något nytt i forskningssammanhanget är en förklaring till processen för meningsskapande kring traumatiska händelser. Alltså vad som händer efter en händelse som till en början drabbar en eller flera samhällsgrupper, psykologiskt sett, traumatiskt, då en diskurs med diverse narrativ uppstår, varför detta händer och vilka i det specifika fallet kan ses bidra mest till dess utveckling.

Metod

Min utgångspunkt för denna uppsats är den samhälleliga splittring som går att observera i Polen och där 10/4 verkar ha spelat en viktig roll för polariseringen. I det polska samhället går det nämligen än idag en skiljelinje mellan de som tror på 10/4 som olycka och de som tror på ett attentat (Alex Duval Smith 2016; Monika Sieradzka 2018). Delningen är även nära relaterad till partisympatier där de under åren 2010-2019 två största riksdagspartierna, bär på varsin version av ”sanningen”, det idag regerande partiet Lag och Rättvisa (PiS) och oppositionspartiet Medborgarplattformen (PO). Gemensamt har dessa två ställningstaganden varit några av de mest splittrande i Polens moderna historia och är än idag så pass känsliga att gamla vänskaper och till och med familjer, i bästa fall undviker vissa samtalsämnen och i värsta fall har brutit kontakten helt (Applebaum 2018). I min åsikt förtjänar denna utveckling utan tvekan en sociologs intresse. Inspirerad av Ron Eyermans ord där han skriver om hur ett koncept av trauma i samband med det kollektiva minnet utgör ett fertilt forskningsfält (Eyerman 2019, 2) väljer jag att använda mig av just teorin om kulturellt trauma för att närma mig ämnet.

I och med att jag är intresserad av en djupdykning i ämnet och dessutom en undersökning av händelseförlopp över tid, alltså de relaterade samhällsförändringar som följde 10/4 är textanalys ett självklart val (Rennstam & Wästerfors 2015, 17). Ingen annan metod kan nämligen erbjuda lika rikligt med för frågeställningen relevant material. Att genomföra observationer eller intervjuer på GW:s kontor, kan bidra med underlag för journalisters befintliga diskurs, deras nutida resonemang med sig själva och varandra, deras nutida val. Men till följd av det mänskliga minnets brister binder dessa metoder min undersökning mer eller mindre just till nutiden och jag går i så fall miste om viktiga kontext inte endast vad gäller tid och innehåll men även plats, då journalisterna idag, befinner sig i en annan tid och plats. En ensam observation skulle inte ens garantera mig att det jag vill undersöka kommer på tal vid tidpunkten för observationen. Kompletterande intervjuer skulle å andra sidan, som nämnt, inte garantera mig en rättvis återgivning av hur frågan berörts genom åren (Titscher et al. 2000, 6). Om några slutsatser skulle kunna dras till följd av dessa två alternativa metoder så skulle de i så fall behandla hur journalister upplever och arbetar kring 10/4 idag av vilket följer att min originella frågeställning inte skulle bli sammanhängande med mitt material, analys eller diskussion och skulle kräva en omformulering. Detta bestyrker mitt val av textanalys och i nästa led diskursanalys då jag söker förstå en social, kulturell och politisk

utveckling utifrån det som skrivs och (så långt citat av talan går) talas, alltså språk vilket är precis det kritisk diskursanalys (CDA) används till:

CDA is concerned with social problems. It is not concerned with language or language use per se, but with the linguistic character of social and cultural processes and structures. [...] Society and culture are dialectically related to discourse: society and culture are shaped by discourse, and at the same time constitute discourse. Every single instance of language use reproduces or transforms society and culture, including power relations (Titscher et al. 2000, 146).

Diskurs är alltså ett brett begrepp som innefattar inte endast text i meningen av textskapande som en process men även de sociala interaktioner som text såväl utgör som kommer att återspegla. Detta blir viktigt att poängtera då analysmaterialet häri är tidningsartiklar och texterna är såväl journalisternas eget skrivande som transkript av andras uttalanden. Ur denna korsning av språk och sociala fakta, där diskurs förstås som en social praktik, kan jag sedan, i enlighet med CDA, försöka urtyda språkets ideologiska aspekter med dithörande maktspel (Titscher 2000, 147-149).

Näst på tur står mitt urval av material. Då jag är intresserad av undersökning på samhällsnivå är det viktigt att källan till mitt material har en så stor målgrupp som möjligt. Däri begränsas jag till de mest populära nyhetskällorna i Polen. Den största morgontidningen i Polen är just GW och de andra nyhetskällorna med liknande läsartal, såsom *Super Express* (Kurdupski, 2016) är kvällstidningar kända för sin sensationalism vilket därmed försvårar en rättvis jämförelse. Detta eftersom den enas eftersträlvade objektivitet och de andras politiska vinkling och ofta förekommande extrema narrativ kan göra det svårt att dra gemensamma slutsatser kring i och med att deras diskurser skiljer sig från varandra. Intressant med en sådan blandning i underlag skulle det i så fall bli om jag sökte hitta likheter eller skillnader mellan dessa, men då ännu en gång med risken att en annan frågeställning skulle göra sig efterfrågad. En annan avvägning jag är tvungen att göra är mängden källor och möjligheten av en faktisk djupdykning. Användningen av fler källor skulle ha bidragit till en större validitet av min undersökning och alltså stärkt min analys, men även ha medfört ett strängare urval av artiklar i nästa led för att få till en rimlig mängd material, så trots vinsten av en nyansering skulle en annan chans att berika min analys gå förlorad.

Dock tar inte urvalet av material slut vid det beslutet. I nästa steg görs en begränsning i vad som inhämtas från GW. Sedan 10/4 har tusentals artiklar publicerats i ämnet, jag har därför valt en blandning av homogent urval och kriterieurval för att få ut begränsad och ändå tillräckligt rik data för min analys. Då jag har ett tydligt fokus vad gäller ämne och källan för data är homogent urval

givet (Patton 1990, 109). Det i sig räcker dock inte för den stora massan tillgänglig data, därför blir kriterieurval nödvändig för att sälla och avväga mellan kvantitet och kvalitet och vidare möjliggöra en kvalitativ ansats, alltså en djupdykning i ämnet (Patton 1990, 112). Dessa urval bygger i detta fall på mitt antagande om att ämnet under de senaste tio åren varit som mest aktuellt under samma datum för varje år då 10/4 inträffade, alltså på självaste dagen 10/4-2010 samt de följande årsdagarna 2011-2019 då merparten av samhället med säkerhet minns händelsen. Eftersom materialet inhämtas från en morgontidning är det dock inte endast artiklar från den 10/4 varje år utan i synnerhet artiklar från dagen därpå som blir de intressanta.

Materialet som används från GW, liksom flera andra källor, är på polska. Översättningarna som förekommer i texten, i synnerhet bland citaten i analysen nedan, är i sin helhet mina egna. I litteraturlistan förekommer samtliga de insamlade nyhetsartiklarnas rubriker både på polska och i svensk översättning. Översättningarna har gjorts så ordagrannat som möjligt, i den utsträckning de avviker från denna regel har det varit till följd av den bokstavliga översättningens obegriplighet där en från min sida, så rättvis förmedling av budskapet som möjligt, vann företräde.

Teori

The human race tends to remember the abuses to which it has been subjected rather than the endearments. What's left of kisses? Wounds, however, leave scars. (Bertolt Brecht 2014, 302)

Brecht är onekligen något, åtminstone för denna uppsats, viktigt och intressant på spåret. Den sociologiska teori som kretsar kring kollektiva sår är teorin om kulturellt trauma (från grekiskans *traûma*, ”sår”), utvecklad sent 1990-tal av sociologerna Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Neil J. Smelser, Bernhard Giesen och Piotr Sztompka. Deras första gemensamma bok publicerad i ämnet, *Cultural Trauma and Collective Identity* (2004), har utgjort en av grundpelarna i denna uppsats, läsaren förtjänar därmed en genomgång av hur dessa författare resonerar.

Vad är ett kulturellt trauma?

En av de kanske mest använda definitionerna är den absolut första i boken, skriven av Alexander:

Cultural trauma occurs when members of a collectivity feel they have been subjected to a horrendous event that leaves indelible marks upon their group consciousness, marking their memories forever and changing their future identity in fundamental and irrevocable ways. (Alexander et al. 2004, 1)

En definition som är ganska så krävande: kulturellt trauma inträffar först när märkena av en hemsk händelse är *outplånliga*, när deras minne och identitet märks av händelsen *för all framtid*. Alexander sätter här, ironiskt nog, en passande dramatisk ton, men om definitionen ska tolkas bokstavligt så är den icke-falsifierbar vilket sänker dess vetenskapliga värde. Den är även svår att med rättvisa applicera; en mer användbar tolkning är då Eyermans:

Initially, I defined a cultural trauma as public discourse, carried out in a range of forums, where the foundations of collective identity are brought up for critical reflection. In this sense, a cultural trauma is a form of identity crisis, in which a collectivity loses the secure sense of itself and seems adrift in that liminal space that Emile Durkheim labeled anomie. But cultural trauma differs from crisis, not only in that it affects the foundations of collective identity, thus engaging the social whole and not only one or several institutions, but also in that it has outcomes with regard to longevity and long-term effect. Cultural trauma is an emotionally laden discursive process — a trauma drama — with long-term effects on memory and social practice. (Eyerman 2011, 146)

Eyerman tar här upp skillnaden mellan kulturellt trauma och kris, som verkar alltså grunda sig främst i tidsaspekten. Krisen ger upphov till en tillfällig hotfullhet, traumat är en fortsatt uppbyggd och utdragen hotande process (som kan till och med överföras mellan generationer) (Eyerman 2011, 12-13). Både kris och trauma påverkar, som Alexander nämnde, den *kollektiva identiteten* och det *kollektiva minnet*. Den kollektiva identiteten kan här tolkas som en grupps sätt att se sig och förstå sig själv i relation till omvärlden och samtidigt ett hjälpmedel med vilket de kan söka förändra sociala förhållanden (McGarry & Jasper 2015, 2). Det kollektiva minnet, som först definierat av Maurice Halbwachs, fyller en liknande funktion som den kollektiva identiteten. Typiskt för många sociologiska tänkare (jfr Simmels syn på individ och samhälle) så är det individuella minnet en del utav det kollektiva minnet och vice versa. Båda är sätt att förhålla sig på till det egna jaget och den större gruppen, och trots att de inte är ekvivalenta så är de nära sammanlänkade och svåra att dra hårda skiljelinjer mellan. Halbwachs understryker detta genom påståendet att det inte går att söka en fullkomlig förståelse av minnet på någon av nivåerna om man inte studerar de båda gemensamt (Halbwachs 1992, 53).

Vi vet nu på vilket sätt ett kulturellt trauma skiljer sig från en samhällskris, men vad är det som gör kulturellt trauma annorlunda ifrån ett socialt eller psykologiskt trauma? Enligt Smelser ligger skillnaden i vilka sfärer eller funktioner av samhället som kommer att påverkas. Det sociala

traumat, menar han, påverkar samhällets sociala strukturer och blir till ett avsevärt störande moment i samhällets organisering. I detta fall kommer det som berörs alltså vara olika samhällsgruppers förhållande till sig själva och andra grupper samt de beteendemönster som följer av dessa förhållanden. Kulturellt trauma, å andra sidan, definieras som en händelse som överväldigar eller underminerar en eller flera viktiga beståndsdelar av en kultur eller till och med kulturen som helhet. I detta fall kommer det som påverkas bland annat vara normer, värderingar, åskådningar, trosuppfattningar, ideologier och kunskap (Alexander et al. 2004, 37-38). Hur kulturellt trauma i sin tur skiljer sig från psykologiskt trauma är nära förbundet med vilka parter som är inblandade, vilket beskrivs väl av Smelser:

National cultures in complex societies are typically problematic with respect to unity and loose with respect to coherence. It follows that a claim of traumatic cultural damage [...] must be established by deliberate efforts on the part of cultural carriers — cultural specialists such as priests, politicians, intellectuals, journalists, moral entrepreneurs, and leaders of social movements. In most cases the process of establishing is a contested process, with different political groups divided with respect to whether a trauma occurred (historical contestation), how its meaning should be regarded (contestation over interpretation), and what kinds of feelings — pride, neutrality, rage, guilt—it should arouse (affective contestation). Furthermore, once a historical memory is established as a national trauma for which the society has to be held in some way responsible, its status as trauma has to be continuously and actively sustained and reproduced in order to continue in that status. These features mean that a cultural trauma differs greatly from a psychological trauma in terms of the mechanisms that establish and sustain it. The mechanisms associated with psychological trauma are the intrapsychic dynamics of defense, adaptation, coping, and working through; *the mechanisms at the cultural level are mainly those of social agents and contending groups.* (Alexander et al. 2004, 38-39; min kursivering)

Enligt Smelser är alltså den huvudsakliga skillnaden mellan psykologiskt och kulturellt trauma att den förstnämnda karaktäriseras av en främst individuellt intern process, medan den andra sker på en kollektiv nivå. Den inledande delen av Smelsers passage, med de bärande grupperna (*carrier groups*), den känsloladdade kampen om historien, är även en passande övergång till hur kulturella trauman skapas vilket redogörs för nedan.

Hur skapas ett kulturellt trauma?

Kulturella trauman kan, i enlighet med citatet av Smelser ovan, ses som processer av meningsskapande där olika parter, såväl individer som grupper, kämpar för att tillskriva en situation sitt eget narrativ. Genom att definiera situationen kan dessa agenter kontrollera dess

diskurs och därmed, i den grad som det narrativet får gehör, även situationens fortsatta utveckling eller kvarleva (Eyerman 2011, 24). Alexander redogör för några väsentliga samhällsinstitutioner som ofta agerar som de så kallade "bärande grupperna" (*carrier groups*), ett uttryck hämtat från Max Weber (Weber 1978, 468-517). De bärande grupperna är alltså de ovan nämnda parterna som, vilket bör understrykas, fyller den mest avgörande rollen i huruvida ett kulturellt trauma blir till eller ej. Författarna bakom teorin om kulturellt trauma är nämligen ense, kulturellt trauma är inte något som inträffar av sig självt utan något som skapas av olika samhällsagenter, i detta fall det som kallas de bärande grupperna (Alexander et al. 2004, 11). Beroende på vilken den bärande gruppen är, kommer det narrativ som förmedlas att variera och formas efter den medierande institutionens inre hierarkier och prioritet. Därför är det grundläggande att vid en analys av kulturellt trauma ställa sig frågor om dess "medlare". Alexander talar om sex stycken institutionella arenor där bärande grupper ofta återfinns. Den religiösa, den estetiska, den rättsliga, den vetenskapliga, den massmediala och den statligt byråkratiska (Alexander et al. 2004, 15-20). Inom ramen för denna uppsats undersöks flera av dessa genom en av dem, den massmediala arenan, de andra omtalas alltså indirekt utifrån den förstnämnda.

Gapet mellan det traumatiska som skett och representationen av det kallar Alexander för *traumaprocessen* (Alexander et al. 2004, 11). Det kulturella traumat skapas just i denna process, enligt Alexander, då de bärande grupperna bygger upp en diskurs med sina egna narrativ genom anspråk på att ha utsatts för någon omväldigande skada, en profanering av deras heliga värden som berättigar dem till någon form av skadestånd, exempelvis emotionell eller symbolisk (Ibid.). Ett passande koncept som delvis belyser hur dessa narrativ kan bli så potenta är *signifikationsspiralen* så som Stuart Hall, Brian Roberts, John Clarke, Tony Jefferson och Chas Critcher återger det i *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order* (1978). Tanken kring begreppet är att den känsla av hot som följer en omskakande händelse kan bli självförstärkande i processen av att tillskriva händelsen en mening. De bärande gruppernas representation, deras narrativ av vad som har skett, kan alltså eskalera i sig själv under förmedlingens gång (Hall et al. 1978, 223; Alexander et al. 2004, 12). Inte sällan går detta ut på att två eller fler händelser eller fenomen sammanlänkas i denna signifikationsspiral. Paralleller dras mellan det nya och äldre referenspunkter, menade att kontextualisera och möjliggöra en bättre förståelse av det som hänt, i det offentliga (Hall et al. 1978, 223). Skapandet utav narrativ som i sin tur ger upphov till kulturella trauman är därmed, som Alexander beskriver, "a complex and multivalent symbolic process that is contingent, highly

contested, and sometimes highly polarizing.” (Alexander et al. 2004, 12). Ytterligare anger Alexander fyra specificerande punkter vars förekomst han menar är av kritisk vikt för att en kollektiv representation ska nå framgång. Den första är *typen av smärta* som en grupp åsamkats och besvarar frågan vad det är som faktiskt har hänt. Den andra är *typen av offer* och besvarar frågan om vilken grupp det är som åsamkats lidandet. Den tredje är *förhållandet mellan offret och allmänheten* som besvarar hur allmänheten förhåller sig till den direkt berörda gruppen. Den fjärde är *tillskrivandet av ansvar* som besvarar vad/vem/vilka som orsakat traumat, åsamkat skada och kan identifieras som ”antagonisten” i fallet (Alexander et al. 2004, 12-15). Alexander understryker att dessa punkter med de tillhörande frågorna inte nödvändigtvis förekommer isolerat utan ofta berörs gemensamt eller ställs i förhållande till varandra (Ibid.).

Smelser fokuserar på en annan del av innehållet i narrativ som skapar det kollektiva traumat, nämligen affektens roll. Han hävdar att de som har ett intresse i att få en händelse eller situation att etableras som traumatiskt, måste tala på ett sätt som kommer att nå ut till människor individuellt. Ett bra sätt att göra detta på, enligt honom, är att använda affektens kraft, då känslor fyller en viktig funktion i att uppmärksamma människor på hotfulla och traumatiserande företeelser. Således blir ett känslomässigt negativt språk ett viktigt steg för att övertyga åhörarna till att ett trauma existerar. Smelser understryker att den känsloladdade kulturella representationen inte kan reduceras till individuella psykologiska upplevelser, men att det inte desto mindre finns en koppling mellan dessa två (Alexander et al. 2004, 41).

Efter att nu ha redogjort för hur kulturellt trauma kan förstås samt hur konstruktionen av en sådan blir till, finns en ytterligare poäng att klargöra. Vad är det som förståelsen av detta fenomen kan tillföra, såväl inom akademien som bortom den. Alexander framlägger ett påstående, till synes förhoppning, om att studerandet av kulturellt trauma hjälper till i att identifiera och bearbeta mänskligt lidande, väga samhällelig moral och ta ansvar för dessa. Genom att se det egna lidandet och erkänna lidandet hos andra, kan grupper vidga sin förståelse av ”vi” och därmed utöka sin solidaritet. Omvänt menar han att de grupper som väljer att ställa sig utanför trauma-processen, begränsar sin solidaritet, riskerar att misslyckas i sitt ansvarstagande och att leva upp till sin moral och kanske mest påtagligt, lämnar andra att lida i ensamhet (Alexander et al. 2004, 1).

As a framework for analysis, cultural trauma allows one to study the struggle, to come to grips with these [...] traumatic occurrences, to locate the central actors in this meaning struggle, and to trace

the process over long periods of time. The framework also permits one to locate and map the political and cultural changes that followed from these traumatic occurrences. (Eyerman 2011, 32)

Alexander får här medhåll av Eyerman som utvecklar det kulturella traumat som analysram något vidare och påstår att det även kan hjälpa till att förstå de politiska och kulturella förändringar som följt den traumatiska händelsen (Ibid.).

Analys

Dagen efter – krutdurken 2010

Sådana chocker har en betydelse i nationers historia. Jag har en tro om att chocken efter katastrofen i Smolensk lär oss en läxa. Kanske inte direkt, men att det i något senare skede förbättrar det offentliga livet, vår offentliga debatt. Kanske blir det mindre aggression, intolerans, partiskhet? Jag säger dessa ord med hopp men föga övertygelse om att det inträffar. [...] Det här såret kommer att läka länge. Jag vet inte om det läks så att inga ärr blir kvar. De lär bli kvar för alltid (Aleksander Kwaśniewski i intervju med Agnieszka Kublik för GW, 2010; min översättning).

Intervjun med Aleksander Kwaśniewski, en av grundarna av partiet Demokratiska vänsterförbundet (SLD) och Polens president 1995-2005, var en av de fyra artiklar som publicerades i GW om 10/4, dagen därpå. Artikeln rubriceras "En dubbelt förbannad plats" och det första Kwaśniewski gör är att omnämna Katyn och säga att Smolensk från och med nu kommer att associeras med två stora polska tragedier (Ibid.). Genomgående i intervjun framgår att Kwaśniewski hoppas på att det som inträffat ska inge perspektiv hos polackerna på vad som är viktigt i livet. Gång på gång upprepar han att det ofta saknas respekt inom den polska politiken och att många politiska frågor är småsinta och onödiga (Ibid.). Kwaśniewskis förhoppningar liknar Alexanders tankar om att en trauma-process kan gynna ett samhälle i sitt förenande av lidandet, en ökad förståelse för andras lidande och därmed en förstärkning av samhällets solidaritet:

Kwaśniewski: Om vi har respekt för vår nästa som för oss själva, då är vi toleranta, redo att förlåta och förenas. Detta innebär en bättre livskvalitet. Detta saknar vi mest i vår vardag.

Kublik: Behövs det en så enorm tragedi för att prata om det högt?

Kwaśniewski: Det behövs inte. Men om det nu har inträffat, låt det vara en positiv omruskning. Jag hoppas att denna tragedi inte blir en del av den polska historiens ouppfyllda förväntningar (Ibid.).

Vidare anmärker han att trots att Polen som stat är, i enlighet med landets konstitution, formellt förberett på sådana händelser därmed stabilt, så finns det anledning till oro: "Landet är jag inte

orolig om, men jag oroar mig om kvaliteten, för många [av de omkomna; min anm.] kommer vara otroligt svåra att ersätta.” (Ibid.).

I en av de andra artiklarna beskrivs de omkomna som “de viktigaste personerna i landet”. GW rapporterar att klockan tolv på dagen den 11/4 ska två minuters tystnad hållas. För hela veckan som följer förklaras landssorg (Zacharska 2010).

Utifrån ovanstående stycken går det att utläsa att det i enlighet med Eyerms definition av kulturellt trauma, mycket riktigt, verkar inledas en debatt och i vidare bemärkelse en offentlig diskurs om delar utav den kollektiva identiteten och minnet, med andra ord påbörjas en reflektionsprocess kring jaget och dess förhållande till sig själv och den större gruppen. Normer och värderingar, förekommande sociala praktiker, som bristande tolerans och respekt ifrågasätts och tragedin binds historiskt. Således inleds även en signifikansspiral av meningsskapande. Från Alexanders fyra villkor för en framgångsrik representation av kulturellt trauma (typen av smärta, typen av offer, förhållandet mellan offret och allmänheten, tillskrivandet av ansvar) gör sig även relevanta; frågorna om vilka det är som kommit till skada och hur dessa förhåller sig till resten av samhället besvaras. Faktum att de som omkom var välkända i offentligheten och fyllde viktiga samhällspositioner och som Kwaśniewski anmärker, kommer att bli otroligt svåra om alls möjliga att ersätta, kan i samhället tänkas bidra till en hotfull känsla om att tappa greppet om en säker uppfattning av sig själva som kollektiv, som Eyerms hävdar krävs för skapandet av ett kulturellt trauma. Mellan raderna går det även att utläsa att 10/4 har förändrat något i det polska samhället på ett oåterkalleligt sätt, vilket även det är en av grundvalarna för kulturellt trauma.

Omständigheterna med vilka själva 10/4 förklaras i dessa första artiklar beskrivs som att piloterna inte följde rekommendationerna av den ryska flygledningen. På grund av väderförhållandena – den tjocka dimman – rekommenderades piloterna att landa i Minsk eller Moskva, men valde att inte följa denna rekommendation. En kvart innan Tu-154 skulle landa hade ett ryskt militärflygplan förbjudits landning på flygplatsen i Smolensk av samma anledning. Samma förbud kunde däremot inte göras när Tu-154 inte var underordnat den ryska utan den polska militären. Planet påbörjade ett landningsförsök och flög för lågt med resultatet att det började kapa av träd på en höjd på 2,5 meter (Zacharska 2010). Vidare anger GW att den dåvarande polska premiärministern Donald Tusk begav sig till Smolensk samma dag där han träffade Rysslands dåvarande premiärminister

Vladimir Putin (Ibid.). Enligt nästa artikel hade Putin startat en utredning kring katastrofen som han personligen ledde i några timmar. Han hade även gått ut med ett meddelande om att han ville att utredningen skulle skötas gemensamt av Polen och Ryssland och att frågan skulle klargöras fort och transparent. Vidare proklamerade han direkt till det polska folket med orden ”Detta är inte endast Polens och den polska nationens tragedi, men även vår. Vi känner en enorm sorg tillsammans med er” (Wojciechowski 2010, min översättning).

Rysslands officiella reaktion på 10/4 syns vidare vara en utmaning för den polska kollektiva identiteten och minnet i och med de tidigare beskrivda svårigheterna i de polsk-ryska relationerna, såväl historiskt sett som i nutida kontext. Vilket GW anmärker på flera gånger i sina artiklar under de undersökta åren (Wojciechowski 2010; Grochal 2011; Sroczyński 2011; Wroński 2012; Radziwinowicz 2013; Czuchnowski 2018). Den polska befolkningens relation till Ryssland som delar utav deras kollektiva identitet och minne utifrån deras reaktioner på 10/4 framgår tydligare i följande avsnitt.

Året efter – gnistan 2011

Vi måste ändra Polen i vårt intresses namn och i vår nations intresse. Jag tror att vi kommer att minnas den 10 april 2010 inte endast som dagen för en hemsk händelse, men även som dagen för Polens uppvaknande. Jag är övertygad om att Polen kommer att vakna upp och att vi kommer att ha ett nytt och ett bättre Polen (Jarosław Kaczyński citerad i GW 2011; min översättning).

Ett år efter sin tvillingbrors, presidenten Lech Kaczyńskis död, står Jarosław Kaczyński, partiordförande för Lag och Rättvisa sedan 2003, i rampljuset varje gång den 10/4 omtalas. Från att endast ha nämnts en gång som kortast i de undersökta artiklarna i GW året dessförinnan finns Jarosław Kaczyński med i varje artikel som behandlar 10/4 från 2011 (och nästan alla andra artiklar för åren 2012-2019). I ovanstående citat hänvisar han till PiS då sex år gamla slogan om en fjärde republik, vilket även omnämns av Lupion (se avsnitt ”tidigare forskning”). Orden han säger direkt innan det ovanstående citatet inleds, är: ”trots att det inte lyckades då, så måste det lyckas.” (Kaczyński citerad i GW 2011; min översättning), svaret från folksamlingen som lyssnar till honom är utropen ”vi kommer att vinna” (Czuchnowski 2011; min översättning). Diskursen som framträder ur GW är starkt laddad, såväl politiskt som emotionellt. Redan rubrikerna på artiklarna är talande: ”En delad årsdag”, ”Hatets dag”, ”Mer politik än eftertanke” och ”Årsdag mot

Medborgarplattformen” (Bobrowicz 2011; Czuchnowski 2011; Wroński 2011; Jedlecki et al. 2011; mina översättningar). En av artiklarna avslutas med journalistens kommentar: ”Kaczyński, genom att nära folket med hat, anser att han bygger nationen på nytt. Men det kommer att bli en sjuk nation.” (Wroński 2011; min översättning). Kaczyński anklagas vidare för att inkorporera den tragiska händelsen från 10/4 i sitt partis valkampanj, där deras största motståndare är det nyliberala dåvarande regeringspartiet Medborgarplattformen (Wroński 2011; Czuchnowski 2011; min översättning). Ledande figurer inom Medborgarplattformen är då Donald Tusk, premiärminister 2007-2014, och Bronisław Komorowski som efterträder Lech Kaczyński som president efter 10/4 och sedan väljs till president i de påskyndade presidentvalen som skulle hållas hösten 2010 men till följd av 10/4 flyttas till juni samma år. Ett val i vilket även Jarosław Kaczyński kandiderar men förlorar i andra omgången med drygt sex procentenheter. Deras valslogans, Komorowskis ”Samförstånd bygger upp” och Kaczyńskis ”Polen är viktigast” återspeglar väl beskrivningarna av händelseförloppet relaterat till 10/4 i GW 2011 (Rzeczpospolita 2010; mina översättningar). Från årsdagen rapporterar GW att högtidlighållandet av 10/4 är uppdelat. Genom denna uppdelning syns trauma-processen som Smelser beskrev den, som en kamp över huruvida ett trauma finns, vad dess innebörd ska vara och vilka känslor den ska laddas med.

Två stora högtidlighållanden organiseras den första årsdagen för 10/4, samtliga inleds med en uppläsning av namnen på de 96 omkomna och en katolsk mässa. Den ena officiella, statligt organiserade, med presidenten Komorowski och premiärministern Tusk, ryska ambassadören Aleksandr Alekseyev, den påvliga nuntien Celestino Migliore samt representanter för alla riksdagspartier förutom PiS hålls på en av Warszawas äldsta och mest kända kyrkogårdar Powązkikyrkogården, där ett minnesmonument för 10/4 byggts hösten 2010 (Czuchnowski 2011). GW rapporterar att tiotals familjer för de omkomna deltar och att högtidlighållandet efter deras önskning hålls borta från den mediala härvan, fotoreportrar undanbedes (Ibid.). Presidenten håller ett tal där han säger att gemenskapets monument är det vackraste minnesmonument som kan byggas för att påminna om hur mycket gemensamt arbete som krävs för att hedra de omkomna den 10/4 (Ibid.). Diskursen här bygger därmed på narrativ om försoning och just samförstånd och gemenskap. Bearbetningsprocessen av 10/4 tillskrivs inte en gemensam politisk rörelse utan snarare allas individuella samvete. Utifrån Alexanders fyra villkor för en lyckad presentation av kulturellt trauma blir det klart varför Komorowskis och det regerande partiets narrativ inte får lika

stort gehör. Varken typen av smärta, förhållandet mellan offren och allmänheten eller tillskrivandet av ansvar får mycket om något utrymme. Endast typen av offer uppmärksammas.

År 2011 omnämns även kyrkliga föreståndares uttalanden kring 10/4 för första gången. Bland andra nämns ärkebiskopen Stanisław Gądecki som under en speciellt dedikerad mässa talar till församlingen om att det förflutna inte ska glömmas bort, men att det som ska hämtas från det förflutna är ”eld inte aska”, GW skriver om att det enligt Gądecki saknas en förenande idé i Polen och att landet har blivit ”en arena med konstant kamp lett av partier bekämpande varandra” (Czuchnowski 2011). De av Alexander omnämnda institutionella arenorna där bärande grupper som skapar kulturella trauman ofta återfinns utökas alltså nu från den politiska och massmediala till även den religiösa arenan.

Det andra högtidlighållandet organiseras av PiS och de lokala klubbarna till *Gazeta Polska* (GP; ”Polska tidningen”, ett höger till högerextremt veckomagasin). Det påbörjas redan kvällen innan då GP:s klubbar kallar till en demonstration framför Rysslands ambassad. Bland de som samlas syns skyltningar med texter som ”Putin-mördare, Tusk-förrädare”, ”Katynmordet 1940, Smolensk-mordet 2010”, ”Bort med [Medborgar; min anm.]plattformen” samt en docka föreställande Vladimir Putin. En av Solidaritetsgrundarna, Andrzej Gwiazda, deltar och GW citerar honom med dessa ord: ”I denna stund är Polen inte mindre hotat än under tiden för Polens delningar” (Ibid.; mina översättningar). Putindockan bränns slutligen upp och demonstranterna marscherar till presidentpalatset där GW rapporterar dem skrika ”Komorowski bort till Moskva” och ”Ut med dig råttan” då de går förbi regeringskansliet (Ibid.; mina översättningar). Det kollektiva minnet syns här bli upprivet och den kollektiva identitetens nationalistiska del bejakas ritualmässigt. Liksom Lupion anmärkte går det att se ett delande narrativ för såväl det interna som det externa, det ena riktat mot den befintliga polska politiska makten och den andra riktat mot Ryssland.

Vi kan alltså se utvecklingen av det Alexander benämner som en trauma-process. Som klart framstår att 10/4 har förstärkt tidigare oläkta sår och trauman när det kommer till polsk-ryska relationer. Den låga nivån av tillit till Ryssland och den starka övertygelsen om att det som inträffade den tionde april 2010 inte var en olycka utan ett mord, ibland till och med beskrivet som en avrättning eller en massaker, finner sin kontext i Polens och Rysslands gemensamma historia,

i synnerhet i Katynmassakern som omnämns tidigare och vilken den polska delegationen ombord Tu-154 var på väg till Smolensk för att högtidlighålla. Detta innebär att just det såret redan var återöppnat vid inträffandet av flygkraschen och kan ses ha bidragit till en signifikansspiral, där paralleller mellan händelser dras och deras tillskrivna meningar agerar självförstärkande. I detta fall en förstärkt känsla av tragedi och orätt, associerade med, i sin minst grova form, tvivel kring orsakerna bakom händelsen och en misstro gentemot de ryska politikerna, flygledarna och utredarna på basis av att tidigare ryska politiska ledare länge ljugit om ansvaret för en annan viktig och smärtsam händelse, massavrättningarna i Katyn.

Dagen därpå samlas människor i tusental framför presidentpalatset. På storbildsskärm visas filmen *Mgła* ("Dimman", om 10/4, producerad av GP år 2011). Namnen på de 96 omkomna läses upp. Jarosław Kaczyński omskrivs nu spela en central roll. Han får långa applåder stunden han dyker upp bland de samlade som repetitivt utropar hans namn. När han gemensamt med andra PiS-riksdagsledamöter lägger ett vittrött kors av gravljus på trottoaren tillsammans med blomarrangemang och ett porträtt av Lech Kaczyński och första damen Maria Kaczyńska, möts de av entusiasm bland de samlade som vidare räcker dem sina egna blommor och ljus. Nationalsången beblandas med böner och utrop som "Här är Polen" (Ibid.). En annan artikel omtalar den marknad som uppstått; det handlas ljus, blommor och diverse symboler som kors och märken med texten "Smoleńsk 2010" (Bobrowicz 2011). Barn utklädda till kämparna från Warszawaupproret (ett av Polens mer välkända uppror, 1-3 augusti 1944 mot tyska ockupationsmakten) ger ut bilder på det omkomna presidentparet och klistermärken med texten "Vi minns Smolensk" (Ibid.; min översättning). Människor runtomkring ber till Gud och på en scen uppträder artister genom att sjunga sånger och recitera dikter av patriotiskt och nationalistiskt slag (Ibid.). En nyttillkommen institutionell arena med dithörande bärande grupp som kan observeras nu är alltså den estetiska, där olika konstformer engagerats. Ännu en gång syns det kollektiva minnet explicit framträda, denna gång genom de historiskt utklädda barnen.

I en kongressal på eftermiddagen håller Kaczyński ett tal där han sammanlänkar 10/4 med politiska problem: "Oberoende vad som orsakade denna katastrof, kan vi säga att de [omkomna; min anm.] blivit förrådda. Vår stat var inte i skick att ens skydda sin egen president, för den är svag, för den bygger på en felaktig samhällskonstruktion. Vi måste ändra på detta för oss själva och för kommande generationer, för att betala av skulden till de som blivit förrådda." (Ibid.; min

översättning). Samlingen i salen svarar med utrop "Här är Polen" och "Länge leve Polen". Kaczyński kan alltså här ses göra anspråk på det av Alexander omtalade skadeståndet för den omväldigande skada stora samhällsgrupper åsamkats. Efter Kaczyński håller sociologen Zdzisław Krasnodębski tal: "Vi begär en sann och inte en tillgjord utredning. [...] Den polska staten har kuggat provet. Vi måste begära en staty på Krakowskie Przedmieście [en av Warszawas mest centrala gator där presidentpalatset ligger; min anm.] som en symbol för vårt minne och början på en förnyelse av Polen, och om det så behövs, så bygger vi den själva. Så mycket frihet kommer att finnas som vi själva kämpar fram. Även med vår röst i valen" (Ibid.; min översättning). Implicit framkommer att sanningen om 10/4 inte kan komma fram om inte rätt politiskt parti har makten.

Kaczyński talar igen senare samma dag där det romantiska och tvetydiga språket, som Lupion poängterade fyller en viktig roll i skapandet av delande narrativ, framhävs ytterligare, han säger att "De som ville döda minnet har förlorat, vi minns och kommer att minnas", orden får gehör bland folksamlingen som utropar "vi minns" (Bobrowicz 2011; min översättningar). Han säger vidare att de regerande inte har rätt att uttala sig i den polska nationens namn samt, om sin bror, att "Han kämpade för Polen, kanske därför finns han inte längre bland oss." (Czuchnowski, Wroński 2011; min översättning).

Ytterligare ett högtidlighållande organiseras av och för de omkomnas familjer. Ungefär 120 familjemedlemmar till de omkomna gör en pilgrimsresa till Smolensk. Deras minnesstund hålls i avskildhet från media. GW skriver att de flesta av familjerna är upprörda över den växande debatten kring 10/4 och antyder politisering av ämnet genom att exemplifiera med en familjemedlems irritation: "Jag vill inte delta i detta. Journalisterna från den ena sidan frågar mig om jag inte klandrar premiärministern Tusk, andra – hur jag bedömer den av Jarosław Kaczyński organiserade hatutspelningen. Men jag vill inte prata om det!" (Wroński 2011; min översättning). Denna typ av reaktion kan i sig ses som ett bevis på att ett kulturellt trauma kring den 10/4 i Polen håller på att skapas och även vilka de bakomliggande bärande grupperna är. Den parallella diskursvärlden till den tragiska värld som familjerna lever i och journalisternas, medvetna eller ej, miss av denna innebär att ett narrativ frånskilt den råa händelsen har kommit att dominera samhällslivet.

De första åren – elden 2012-2015

De blev förråda i gryningen. Det vet vi säkert idag, oberoende av det som slutligen fastslås. De blev förrådda och det är en vanära, precis som det var en vanära att ge bort utredningen, mottagandet av ryska lögner, det var en vanära att kränka de omkomna och förnedra deras familjer (Kaczyński citerad i GW 2012; min översättning)

Eftermiddagen den 10/4-2012 samlas flera tusen demonstranter vid presidentpalatset i Warszawa för att lyssna till Kaczyńskis tal. GW skriver att han ständigt avbryts av applåder och att hans tal innehåller mycket mer än bara hans åsikter kring 10/4, Kaczyński ska i sitt tal ha kopplat händelsen till en hel rad angrepp: ”attacken på Kyrkan, religionsundervisningen i skolorna [...] historieundervisningen, teatrarna, elimineringen av tusentals skolor och attacken på de nationella tevekanalerna, [...] den förnärmande attacken på de fattiga, de sjuka, de pensionerade, arbetsplatser i små och medelstora orter” (Kaczyński citerad i GW 2012; min översättning). Det blir därmed svårt att tolka Kaczyński på annat sätt än att han söker göra diskursen kring 10/4 till grunden eller öppningen för sin egen eller sitt partis politiska agenda. Intressant nog verkar han använda den av Alexander omnämnda omväldigande skadan på heliga värden som berättigande för skadestånd, genom att i detta berättigande inkorporera ytterligare samhällsgrupper, som till synes inte har något med 10/4 att göra och vars anspråk på kompensation politiskt sett, anpassas idiosynkratiskt men ideologiskt sett, träder i kraft homogeniserat genom skadan av 10/4.

Även år 2012 samlas människor dagen innan vid den ryska ambassaden. Den polska nationalsången sjungs igen och dockor menade att föreställa Vladimir Putin och Donald Tusk bränns upp (Kaczorowski 2012; Czuchnowski 2012). En av GWs journalister skriver att många hänler och vissa skriker ”Bronek också!” (åsyftande att en avbildning på presidenten Bronisław Komorowski ska brännas). Här kan vi alltså se en upprepning av det tidigare årets ritualer med betydelse för såväl det kollektiva minnet som den kollektiva identiteten. Nationalistiska värderingar får ett uppsving och Smelsers påstående om affektens väsentliga roll i trauma-processen verkar bekräftas. Handlingarna är även laddade med anklagelse och tillskrivning av ansvar i trauma-processen.

Kaczyńskis tal den 10/4-2013 fortsätter i liknande anda som året dessförinnan:

Vi har rätt till sanningen som medborgare och som nation. Vi har rätt och plikt att slåss för denna sanning och vi kommer att slåss, vi har plikt därför att de har rätt som säger att om vi låter allt detta ske, som sker kring Smolensk, så betyder det att man kan göra vad som helst med Polen. [...] Lech Kaczyński var en människa för vilken patriotismen även betydde samhällelig rättvisa. Polen bör vara ett land för alla polacker, staten bör värna om alla samhällsgrupper. Det kan inte finnas bättre och sämre. [...] Lech Kaczyński och hans medarbetare var de bästa fortsättarna på denna patriotism. Precis därför hatade vissa de så. [...] Minns att föraktarnas skratt har ackompanierat många polska patrioter, men de som blivit attackerade på detta vis, vek sig inte och vi kommer inte heller vika oss. Vi kommer att uppleva, och detta snart, ett Polen i vilket statyer kommer att byggas, av Lech Kaczyński, av offren från katastrofen i Smolensk, men samtidigt kommer detta program att realiseras. Det enda program som kan tjäna Polen och polackerna. (Kaczyński citerad i GW 2013; min översättning).

Sanning och lögn, vinst och förlust, kamp och passivitet, de av Lupion framhävda dikotomierna och det romantiska språket med starkt patriotiska inslag och nationalistiska undertoner är slående. Kaczyński är utan tvekan den karismatiska ledaren som efter en nationell tragedi som 10/4 som påvisat av Ścigaj, ofta eftertraktas. Han står i fronten för den nog starkaste bärande gruppen i hela trauma-processen inte minst genom att, vilket Lupion också påpekade, bygga sitt narrativ på att göra Lech Kaczyński till en martyr. I hans tal förblir de ”ljugande och passiva förlorarna” relativt anonyma, men utifrån hans åhörarens reaktioner och Kaczyńskis tysta samtycke till dessa, finns föga tvivel om att det skulle handla om några andra än hans politiska opponenter. Minnet kring traumat används som det främsta politiska vapnet mot dem. Således vävs diskursen kring 10/4 och den politiska diskursen allt tätare samman. Som Ścigaj förutspådde utifrån TMT konsolideras de politiska åsikterna inom olika samhällsgrupper. Utifrån teorin om kulturellt trauma ser vi hur det initiala traumat och känslan av hot byggs upp och dras ut på, samt hur normer och värderingar i den polska kulturen påverkas utifrån politiska påtryckningar i de bärande gruppernas narrativ.

Under alla dessa år fyller även Kyrkan en viktig roll. Varje års högtidlighållande av 10/4 inleds med katolska mässor och vissa av kyrkans ansikten utåt, biskopar, präster, munkar och nunnor tar plats i media. År 2012 är det exempelvis en munk som deltar i det av PiS organiserade högtidlighållandet som enligt GW (2011 citerades ärkebiskopen Gądecki) jämför sanningen om 10/4 med sanningen om Jesus återuppståndelse och säger att de regerande vill döda sanningen om katastrofen genom att betala lögnens tjänare (Czuchnowski 2012). År 2013 citeras kardinalen och ärkebiskopen Kazimierz Nycz: ”Smolensk-katastrofen måste förklaras, så mycket som det är möjligt, och minnas, men i nådens anda, så som Kristus lärde.” (Nycz citerad i GW 2013; min översättning). Liksom i den politiska sfären, visas kyrkan stå delad kring 10/4. De politiska ledarna har också med sig kristendomen in i sina uttal. Tusk säger 2013 att han hoppas på en årsdag som

inte kommer att dela polackerna, med en gemensam reflektion och bön utan negativa känslor (Czuchnowski et al. 2013). Kaczyński å andra sidan, inleder sitt tal under årsdagen 2014 med: ”Sorgen förenar oss, agget och minnena, men tron på sanningen som vår civilisations grundval förenar oss också [...]. Inom kristendomen är det viktiga ord: sanningen kommer att befria er. Utan denna tro på Kristus lärdomar finns det ingen polskhet.” (Kaczyński citerad i GW 2014; min översättning). Kristendomen är utan tvekan en väsentlig del av polackernas kollektiva identitet och inte minst kring 10/4 gör detta sig synnerligen känt.

Samtidigt pågår diskussioner i riksdagen. Den officiella rapporten från utredningen kring den 10/4 som kom ut sommaren 2011, under ledning av den partiobundne tidigare inrikesministern Jerzy Miller kontesteras av PiS riksdagsledamöter. Längst fram i kritikerledet porträtteras Antoni Macierewicz (PiS) som lett en egen riksdagsutredning som åren 2011-2015 publicerat flera stycken olika dokument, däri rapporter, protokoll och intervjuer med experter som gång på gång söker motvisa Millers slutsatser om att 10/4 skulle ha varit en olycka (Wroński 2013; Czuchnowski 2013; Subbotko 2015; Czuchnowski 2015; Kościński 2017). I artiklarna från GW 2012-2015 omskrivs en rad olika hypoteser som Macierewicz yttrat, däri: explosioner på varierande platser i flygplanet, på vingen, i cockpiten, på platsen där presidentparet satt, i tanken samt medvetet missledande flygledning från de ryska flygkontrollanterna (Ibid.). De institutionella arenorna som syns engageras i trauma-processen är nu den statligt byråkratiska och den rättsliga, men även, indirekt, den vetenskapliga.

Bilden som GW försöker förmedla om Macierewicz och hans rapporter, blir tydlig då nästan varje artikel som berör dessa sammanflätas med mätningar av den andel av befolkningen i Polen som tror på den 10/4 som ett attentat (2015 är det en femtedel) eller med såväl generella som direkta kopplingar till konspirationsteorier som en form av religion (Ibid.). Under åren 2012-2015 dyker allt fler artiklar upp i GW som just använder sig av sådana paralleller, de som stöttar PiS och tror på 10/4 som attentat kallas för ”Smolensksfolket” med en av artiklarna rubricerade ”Smolensksfolket, det utvalda folket” (Jałoszewski 2013; Szymanik 2013; mina översättningar) och en annan ”Legenden om den dödade Messias” (Beylin 2015; min översättning). Det blir därmed tydligt med en ytterligare reflektion kring den kollektiva identiteten då allt fler i Polen söker distansera sig från det kulturella traumats främsta bärande grupp.

De senare åren – askan 2016-2019

År 2016 förändras situationen något. År 2015 var ett dubbelt valår där PiS kom till makten såväl inom riksdagen som i presidentvalet. Beata Szydło blir den nya premiärministern och Andrzej Duda den nye presidenten. I GW talas det inte längre om några stora demonstrationer och hatiska utspel men högtidlighållandet av 10/4 är fortfarande mycket viktigt och nationella tevekanaler sänder från det hela dagen (Kondzińska & Czuchnowski 2016). Vid invigningen av en minnesskylt till Lech Kaczyńskis ära, håller President Duda, i sällskap av Szydło och Kaczyński, ett tal där han uppmanar polackerna till förlåtelse som han menar Polen så desperat behöver. Han säger även att han hoppas att det ur tragedin går att hämta något bra, som solidaritet och ömsesidig respekt (Ibid.). Efter en utträttad mässa äger en marsch till presidentpalatset rum, där Kaczyński håller ett tal: ”Polackerna har flera gånger haft fel då de förlåtit för fort. Förlåtelse behövs, men först efter erkännandet av skuld och det rätta straffet.” (Kaczyński citerad i GW 2016). Två år senare kallas den tidigare presidenten Komorowski till förhör för ”negligering vid identifikationen av lik efter katastrofen” (Czuchnowski 2018; min översättning). År 2018 är även det första året då ledaren för den parlamentariska utredningen av 10/4 som populariserat diverse teorier om attentat, Antoni Macierewicz, inte deltar i det av PiS arrangerade högtidlighållandet och GW anmärker på att det just inte förekommer denna typ av anklaganden längre. År 2019 skrivs endast en artikel om 10/4, rubricerad: ”Smolensk-katastrofens årsdag. Inte ett enda ord om attentat” (Wilgocki & Kowalik 2019; min översättning). Istället talas det åren 2016-2018 mycket om statyer och minnesmonument, de som kommer att byggas och de som håller på att invigas. Både Kaczyński och Duda uttrycker att dessa kommer att ”förena polackerna” och ”bygga gemenskap” (Czuchnowski 2018; mina översättningar). Förutom minnesskylten till Lech Kaczyńskis ära från 2016 talas det om ytterligare monument som ska hedra alla de omkomna (Kośmiński 2017). I premiärministerns kansli invigs en skylt menad att hedra samtliga omkomna, GW anmärker att de enda efternamnen som står utskrivna på skylten är politikerns tillhörande PiS (Ibid.).

Årsdagen för 10/4 år 2018 talar Kaczyński med en annan ton till de samlade i närheten av presidentpalatset:

Vi avslutar. Framför allt därför att vi har nått vårt mål. Där har ett monument upprättats. På en vacker plats, på plac Piłsudskiego, står postumentet på framtida Lech Kaczyński statys plats. [...] I samhällslivet inträffar det sällan att vissa mål nås till 100 procent. Vi har nått en så hög procentsats av dessa mål att jag kan säga: vi har vunnit (Kaczyński citerad i GW 2018).

Han fastslår vidare att han fortfarande tror på fortsatta marscher under de kommande årsdagarna för 10/4, men i och med att det har gått 96 månader sedan 10/4 (lika många månader som offer i katastrofen) så ska marscherna ske endast en gång om året (tidigare förekom de flera gånger om året) (Czuchnowski 2018).

Diskussion och slutsatser

I denna uppsats har jag visat på hur det efter 10/4 påbörjades en trauma-process i Polen. Bärande grupper från framför allt den politiska sfären bidrar med olika narrativ. Det mest framgångsrika tillhör den starkt karismatiska Jarosław Kaczyński och hans parti PiS och ger upphov till en rad händelseförlopp såsom marscher, samlingar, demonstrationer, böner, mässor poesiuppläsningar, filmvisningar och konserter. Narrativet är starkt splittrande, patriotiskt och nationalistiskt laddat och av romantisk typ. Det görs en indelning i lögnare, förrädare, mördare, förlorare och föraktfulla, icke sanna patrioter på den ena sidan och på den andra vinnare, martyrer, hjältar som alltid talar sanning och framför allt annat *minns*. Med följer alltså en explicit diskussion och implicit reflektion kring den kollektiva identiteten och det kollektiva minnet då 10/4 sammanlänkas historiskt i en signifikansspiral med referenser till främst Katynmassakern, men även Polens delningar på 1700-talet och andra världskrigets Warszauppror – frågan om Polens självständighet vilar tungt i luften. Den av Kaczyński ledda bärande gruppen anser sig själva utan tvekan vara berättigade till en kompensation för den skada de åsamkats, som genom Kaczyńskis narrativ utvidgas från 10/4 till ytterligare skada på många socialpolitiska fronter. Såväl skadan som kompensationen framställs därmed vara främst av politisk typ: de sanna patrioterna som talar sanning måste komma till makten, men även av symbolisk typ: statyer och monument måste upprättas för att minnet ska leva vidare. Det kan inte påstås utifrån denna uppsats att det kulturella traumat kring 10/4 som skapades under ledning av Kaczyński och PiS ledde till deras senare vinster i de parlamentariska och presidentiella valen, men att frångoppla dessa två helt och hållet vore fullständigt orimligt. Anmärkningsvärt är att det är tre år in i den nya regeringstiden, vid den symboliska punkten 96 månader senare som Kaczyński väljer att sätta punkt för den starkt politiserade kampen då han anser att kampen äntligen har vunnits.

Även andra bärande grupper och institutionella arenor är engagerade i trauma-processen, media som förmedlar alla de stora händelserna kring 10/4 från dag ett. PiS politiska opposition, främst

PO syns misslyckas med att skapa ett likvärdigt narrativ då de för det mesta inte verkar föra en kamp om det kulturella traumat, utan istället se 10/4 i termer av ett psykologiskt trauma eller en samhällskris. Kyrkan som liksom de politiska grupperingerna och den större befolkningen splittras då en del av de kyrkliga föreståndarna delar och öppet uppmuntrar Kaczyńskis narrativ. Rättsväsendet, statsbyråkratin och vetenskapen engageras likaså då 10/4 utreds på flera olika håll och då den nya regeringen efter 2015 även försöker utfärda straff, eller åtminstone skapa bilden av det.

Eyerman har inte fel när han skriver att ett koncept av trauma kopplat till den kollektiva identiteten och minnet är ett mycket fertilt undersökningsfält. Framtida forskning har än mycket att reda ut kring 10/4 och dess påverkan på det polska samhället. Eftersom materialet till denna uppsats endast inhämtats från en källa, vilket redan var svårt att göra rättvisa i analysen, blir det inte minst intressant att genomföra utförligare studier som inkorporerar fler perspektiv.

Litteratur

Alexander, Jeffrey C. Eyerman, Ron. Giesen, Bernhard. Smelser, Neil J. Sztompka, Piotr. 2004. *Cultural Trauma and Collective Identity*. University of California Press.

Applebaum, Anne. 2018. A Warning from Europe: The Worst is Yet to Come. *The Atlantic*. Oktober.

Brecht, Bertolt. 2014. The Trial of Lucullus. I Bertolt Brechts och Tom Kuhns (red.) *Brecht Collected Plays: 4*. Bloomsbury Methuen Drama, 297-305.

Duval Smith, Alex. 2016. Will Poland ever uncover the truth about the plane crash that killed its president? *The Guardian*. 7 februari. <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/07/smolensk-plane-crash-lech-kaczynski-poland-russia> (Hämtad 2019-10-31).

Eyerman, Ron 2011. *The Cultural Sociology of Political Assassination: From MLK and RFK to Fortuyn and van Gogh*. Palgrave Macmillan.

- Eyerman, Ron. 2018. *Memory, Trauma and Identity*. Palgrave Macmillan.
- Głowacki, Antoni. 2018. Patriotyzm polaków. *CBOS*. Nr 105. Augusti.
- Halbwachs, Maurice. 1992. *On Collective Memory*. University of Chicago Press.
- Hall, Stuart. Critcher, Chas. Jefferson, Tony. Clarke, John. Roberts, Brian. 1978. *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*. Macmillan Press.
- Kaczorowski, Mikołaj. 2012. *Naszemiasto*. <https://warszawa.naszemiasto.pl/putin-morderca-czyli-protest-przed-ambasada-rosyjska/ar/c1-3237143>. (Hämtad 2020-01-04).
- Karlsson, Ingela. 2011. Katynmassakern. *Forum för levande historia*. <https://www.levandehistoria.se/fakta-om-forintelsen/andra-varldskriget/1940/katynmassakern>. (Hämtad 2019-12-08).
- Kurdupski, Michał. 2016. *Wirtualne Media*. <https://www.wirtualnemedial.pl/arttykul/fakt-gazeta-wyborcza-super-express-i-rzeczpospolita-z-najnizsza-sprzedaza-w-historii-dane-za-maj> (Hämtad 2019-10-31).
- Lupion, Miranda. 2017. National Memory and Divisive Narrative Building in Poland's 2010 Presidential Election. *Polish Political Science Review* 5 (1): 1-21. doi: 10.1515/ppsr-2015-0039
- McGarry, Aidan. Jasper, James M. 2015. *The Identity Dilemma: Social Movements and Collective Identity*. Temple University Press.
- Omyła-Rudzka, Małgorzata. 2019. Stosunek do innych narodów. *CBOS*. Nr 17. Februari.
- Patton, Michael Quinn. 1990. *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Sage publications.
- Pew Research Center. 2014. Russia's Global Image Negative amid Crisis in Ukraine. 9 Juli. <https://www.pewresearch.org/global/2014/07/09/russias-global-image-negative-amid-crisis-in-ukraine/>. (Hämtad 2019-12-08).
- Rennstam, Jens. Wästerfors, David. 2015. *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning*. Studentlitteratur: Lund.

Rzeczpospolita. 2010. Postawili na bezpieczne slogany. *Rzeczpospolita*. 25 maj.
<https://www.rp.pl/artykul/484690-Postawili-na-bezpieczne-slogany.html> (Hämtad 2020-01-04).

Sieradzka, Monika. 2018. Smolensk: The tragedy that defined polish politics. *Deutsche Welle*. 10 april. <https://www.dw.com/en/smolensk-the-tragedy-that-defined-polish-politics/a-43328611>
(Hämtad 2019-10-31).

Ścigaj, Paweł. 2014. The Fear of 10.04 in the Light of Opinion Polls. *Politeja* 6 (32): 63-91. doi:
10.12797/Politeja.11.2014.32.05

Taras, Raymond. 2014. Russia Resurgent, Russophobia in Decline? Polish Perceptions of Relations with the Russian Federation 2004-2012. *Europe-Asia Studies* 66 (5): 710-734. doi:
10.1080/09668136.2014.898432

Titscher, Stefan. Meyer, Michael. Wodak, Ruth. Vetter, Eva. 2000. *Methods of Text and Discourse Analysis*. Sage publications.

Wądołowska, Katarzyna. 2010. Stosunek do innych narodów. *CBOS*. Nr 12. Januari.

Weber, Max. 1978. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. University of California Press.

Artiklar från Gazeta Wyborcza:

2010

Kublik, Agnieszka. 2010. Podwójnie przeklęte miejsce [En dubbelt förbannad plats]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

Wojciechowski, Marcin. 2010. Putin oddał hołd ofiarom [Putin hedrade offren]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Wojciechowski, Marcin. 2010. Smoleńsk wstrząśnięty tragedią [Smolensk skakad av tragedin]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Zacharska, Katarzyna. 2010. Katyń, podwójna tragedia [Katyn, dubbel tragedi]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

2011:

Bobrowicz, Alicja. 2011. Więcej polityki niż zadumy [Mer politik än eftertanke]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

Czuchnowski, Wojciech. 2011. Podzielona rocznica [En delad årsdag]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

Czuchnowski, Wojciech. Wroński, Paweł. 2011. Żałoba i pogarda [Sorg och förakt]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

Grochal, Renata. 2011. Nagła zmiana tablic w Smoleńsku [Plötsligt byte av skyltning i Smolensk]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

Jedlecki, Przemysław. Romanowski, Rafał. Szymański, Wojciech. Strzelczyk, Błażej. 2011. Rocznicą przeciw platformie [Årsdag mot Medborgarplattformen]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

Maciorowski, Mirosław. 2011. Co ma Krzywonos do Smoleńska [Vad har Krzywonos att göra med Smolensk?]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

Sroczyński, Grzegorz. 2011. Tablica smoleńska? Jakoś to będzie [Smolensk-skylden? Det löser sig]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

Wroński, Paweł. 2011. Dzień nienawiści [Hatets dag]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

2012:

Czuchnowski, Wojciech. 2012. Biesy smoleńskie [Demonerna från Smolensk]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Czuchnowski, Wojciech. 2012. Zdradzeni o świcie 2 [Förrådda vid gryningen 2]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Kublik, Agnieszka. 2012. Szanujmy Polskę smoleńską [Respektera Smolensk-Polen]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Okänd författare. 2012. Gry smoleńskie PiS [PiS Smolensk-spel]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Szacki, Wojciech. 2012. PiS niszczy drugie płuco prawicy [PiS förgör högers andra lunga]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Wroński, Paweł. 2012. Smoleńsk, będziemy tu wracać, będziemy wspominać [Smolensk, vi kommer återvända hit, vi kommer att minnas]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

2013:

Czuchnowski, Wojciech. Kucharski, Sebastian. Kondzińska, Agata. Kublik, Agnieszka. 2013. Kaczyński: "Póki my żyjemy" [Kaczyński: "Så länge vi lever"]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Czuchnowski, Wojciech. 2013. PiS brnie w zamach [PiS lunkar mot attentat]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Jałoszewski, Mariusz. 2013. Parada PiS [PiS parad]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Miklaszewski, Antoni. 2013. Praprzyczyny katastrofy smoleńskiej [Orsakerna till Smolensk-katastrofen]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Radziwinowicz, Wacław. 2013. Pomnik w Smoleńsku po ekshumacji szczątków [Staty i Smolensk efter uppgrävningen]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Szymanik, Grzegorz. 2013. Lud smoleński lud wybrany [Smolenskfolket, det utvalda folket]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Wroński, Paweł. 2013. Fałsz smoleński [Smolensk]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

2014:

Czuchnowski, Wojciech. 2014. "Bóg, Honor, Lech, Jarosław" ["Gud, Ära, Lech, Jarosław"]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

KNYSZ. 2014. Macierewicz obalony [Macierewicz fälld]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Okänd författare. 2014. Śladów nie ma, a wybuchy były? [Spåren finns inte, fanns explosionerna?]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Wroński, Paweł. 2014. Modlitwa i milczenie [Bön och tystnad]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

2015:

Beylin, Marek. 2015. Legenda o zabitym Mesjaszu [Legenden om den dödade Messias]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Czuchnowski, Wojciech. 2015. Macierewicz nadal wybucha [Macierewicz exploderar fortfarande]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Czuchnowski, Wojciech. Kublik, Agnieszka. 2015. Eksperci prokuratury obciążają dowódcę sił powietrznych [Åklagareexperterna klandrar luftfartsledningens chef]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Karpieszuk, Wojciech. Śmigiel, Martyna. Kondzińska, Agata. 2015. Osobne obchody smoleńskie [Åtskilda högtidlighållanden av Smolensk]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Olszewski, Michał. Szpunar, Olga. 2015. Człowiek z mgły [Mannen av dimma]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Subbotko, Donata. 2015. Za Smoleńsk za Katyń kulą w łeb [För Smolensk, för Katyn, ett skott i huvudet]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Wroński, Paweł. 2015. Przecież wszystko jest jasne [Allt är ju solklart]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

2016:

Czuchnowski, Wojciech. Kondzińska, Agata. 2016. Jarosław Kaczyński: Najpierw kara [Jarosław Kaczyński: först straff]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Gąsiorowska, Anna. 2016. Tablice, znicze, marsze pamięci [Skyltar, gravljus, minnesmarscher]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Kublik, Agnieszka. 2016. Fakty obalają wszystkie mity Macierewicza [Fakta faller Macierewicz alla myter]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Wroński, Paweł. 2016. Wojna o duszę narodu [Kriget om nationens själ]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

2017:

Czuchnowski, Wojciech. Koźmiński, Paweł. Kublik, Agnieszka. 2017. Bomba w rocznicę [En bomb på årsdagen]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

Czuchnowski, Wojciech. 2017. Państwowe kłamstwo smoleńskie [Statliga Smolensk-lögnen]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

KNYSZ. 2017. Trzech, czyli wszyscy. PiS dzieli ofiary [Tre, alltså alla. PiS delar på offren]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.

2018:

Czuchnowski, Wojciech. 2018. Kaczyńskiemu pomnik, Komorowskiemu prokurator [Staty åt Kaczyński, åklagare åt Komorowski]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

Czuchnowski, Wojciech. 2018. Ósma rocznica bez zamachu [Åttonde årsdagen utan attentat]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

Czuchnowski, Wojciech. 2018. Wymowne milczenie podkomisji Macierewicza [Macierewicz underkommissions talande tystnad]. *Gazeta Wyborcza*. 10 april.

2019:

Kowalik, Mateusz. Wilgocki, Michał. 2019. Rocznicza katastrofy smoleńskiej. Ani słowa o zamachu [Smolensk-katastrofens årsdag. Inte ett enda ord om attentat]. *Gazeta Wyborcza*. 11 april.